

СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА ТА ПРОФЕСІЙНЕ ЗДОРОВ'Я УПРАВЛІНЦІВ

У статті розглядається питання професійного здоров'я особистості управлінця та стиль керівництва. Аналізуються особливості прояву показників психічного здоров'я в управлінців із різними стилями керівництва.

Ключові слова: здоров'я, психічне здоров'я, соціальне здоров'я, професійне здоров'я, стиль управління.

Земба А. Стиль руководства и профессиональное здоровье руководителей. В статье рассматриваются вопросы профессионального здоровья руководителя и стиля управления. Анализируются особенности проявления показателей психического здоровья в руководителях с разными стилями управления.

Ключевые слова: здоровье, психическое здоровье, социальное здоровье, профессиональное здоровье, стиль управления.

Zemba A. Style of Guidance and Professional Health of Leaders. The questions of leaders' professional health and style of management are examined in the article. The features of psychical health of leaders with different styles of management are analyzed.

Key words: health, psychical health, social health, professional health, management style.

Однією з пріоритетних цінностей людини є здоров'я. Адже здоров'я – це необхідна умова активної та нормальної життєдіяльності людини. Серйозні порушення в цій сфері призводять до змін у повсякденному житті, у відносинах з оточуючими, до можливої втрати професійної дієздатності.

Особливу увагу науковців привертає питання професійного здоров'я. Інтерес до проблеми професійного здоров'я менеджерів, керівників, управлінців із кожним роком стає все помітнішим. Незважаючи на значну кількість теоретичних та емпіричних досліджень, ця проблема є маловивченою й актуальною, оскільки професійна діяльність керівників – одна із найбільш стресогенних. Адже така діяльність пов'язана із систематичними психологічними, фізичними, емоційними й інтелектуальними навантаженнями, що може призводити до порушення здоров'я.

Розглядаючи питання професійного здоров'я, визначимось із термінологією поняття “здоров'я”. Існує значна кількість визначень поняття “здоров'я”. Із фізіологічної точки зору, це поняття ототож-

нують із поняттям “норма”, яке означає відсутність суттєвих відхилень від еталонних характеристик. ВООЗ визначає поняття “здоров’я” так: “Здоров’я – це фізичне, психічне та соціальне благополуччя Я” [2, 46].

Вивчення й розкриття критеріїв психічного та соціального здоров’я є однією з актуальних проблем психології здоров’я.

Основним критерієм *психічного здоров’я* є психічна рівновага. З допомогою цієї характеристики можна говорити про особливості функціонування психічної сфери особистості з різних сторін (пізнавальної, емоційної, вольової). Цей критерій тісно пов’язаний із двома іншими: гармонічністю організації психіки та її адаптивними можливостями.

Узагальнюючи результати досліджень (І. Гурвіча, І. Дворко, Н. Лакосіної, О. Марголіної, Г. Ушакова, Е. Федічкіної, О. Фурсової й ін), можна сказати, що основними критеріями психічного здоров’я є адекватність психічного відображення, адекватне сприйняття самого себе, висока концентрація уваги, утримання інформації в пам’яті, здатність до логічної обробки інформації, критичність мислення, креативність, емоційна стійкість, вільний прояв емоцій і почуттів, оптимізм, урівноваженість, адекватний рівень домагань, почуття обов’язку, відповідальність, упевненість у собі, незалежність, безпосередність, почуття гумору, самоповага, адекватна самооцінка, воля, самоконтроль, активність, цілеспрямованість, комунікативність, наявність моральних принципів, розсудливість, адаптивність, хороше самопочуття, фізична активність.

Критерії *соціального здоров’я* знаходять своє відображення в таких характеристиках: адекватне сприйняття соціальної дійсності, інтерес до оточуючого світу, адаптація до фізичного та суспільного середовища, спрямованість на суспільно корисну діяльність, альтруїзм, емпатія, відповідальність перед іншими, демократизм у поведінці.

Як видно із переліку основних критеріїв психічного й соціального здоров’я, існує досить помітна смислова близькість більшості з них.

Розглядаючи проблему здоров’я, зупинимося на вивченні такого поняття, як *професійне здоров’я*.

Багато дослідників та науковців вивчають цей феномен, однак до цього часу не існує однозначного його трактування. Так, В. Пономаренко розуміє професійне здоров’я як властивість організму зберігати необхідні компенсаторні та захисні механізми, що забезпечують

професійну надійність і працездатність в усіх умовах професійної діяльності. Таким чином, чим більше виражені функціональні резерви, тим вища ймовірність професійного довголіття. А. Маклакова зазначає, що професійне здоров'я слід розуміти як деякий рівень характеристик здоров'я спеціаліста, який відповідає вимогам професійної діяльності й забезпечує її високу ефективність. Загалом під поняттям “професійне здоров'я” прийнято розуміти інтегральну характеристику функціонального стану організму людини за фізичними та психічними показниками з метою оцінки її здатності до професійної діяльності із заданими ефективністю і тривалістю протягом заданого періоду життя, а також стійкість до несприятливих факторів, що супроводжують цю діяльність [2, 15]. Відповідно, головним показником професійного здоров'я є професійна працездатність, яка розуміється як максимально можлива ефективність діяльності спеціаліста, яка зумовлена функціональним станом організму з урахуванням величини затрачених фізичних і психічних резервів організму в процесі діяльності. Таким чином, основним критерієм професійного здоров'я є професійна працездатність. Важливими факторами професійної працездатності є так звані професійно значимі якості (риси, особистісні якості та властивості, які необхідні для успішного й ефективного виконання певної діяльності).

Відомо, що професійна управлінська діяльність є однією із найбільш стресогенних. Адже ця діяльність пов'язана із систематичними психологічними, фізичними, емоційними й інтелектуальними навантаженнями. Періодично виникаючі стресові ситуації, ненормований робочий день, нерегулярне харчування, несистематичне заняття спортом, неповноцінний відпочинок – усе це негативно впливає на здоров'я управлінців та рівень їх працездатності. Разом із тим не слід забувати, що здоров'я потрібно для ефективного виконання своїх професійних функцій.

Одним із факторів, що становить загрозу професійному здоров'ю менеджерів, є психологічний стрес. Під цим поняттям розуміється континуум стресових станів, які переважно можна віднести до області негативних та позитивних почуттів й емоцій. Виникає, як правило, психологічний стрес під впливом емоційних, мотиваційних та інтелектуальних стресорів (причин, що призводять до виникнення стресу).

Спробуємо класифікувати основні, найбільш типові стресфактори, характерні для менеджерів, керівників й управлінців. До них

можна віднести такі, як: напружена психічна діяльність, ненормованість робочого дня, необхідність приймати управлінські рішення в складних ситуаціях (дефіцит часу, підвищені вимоги до безпомилковості та швидкості прийняття рішень, необхідність прийняття значної кількості рішень), підвищена відповідальність, обмеженість свободи поведінки, кількісне перевантаження (у т. ч. інформаційне), якісне перенавантаження (у т. ч. невизначеність, вибір пріоритетів), фактори, пов'язані з роллю в організації, проблеми статусу, незадовільні перспективи просування по службі, зміна службових обов'язків, фрустрація із-за досягнення меж своєї кар'єри, недостатність необхідних професійних знань та вмінь, стосунки з підлеглими й інші. Названі стресори відображають ті особливості управлінської діяльності, які потенційно можуть мати негативні наслідки для більшості управлінців, що підпадають під їх вплив.

Відомо, що істотний вплив на характер протікання, глибину, наслідки переживання стресу значний вплив мають індивідуальні особливості людини. Серед важливих психологічних якостей, що сприяють стресостійкості, є оптимізм, почуття гумору, вольові якості, самоповага, самоконтроль, емоційна стійкість.

Негативний вплив на професійне здоров'я менеджерів та управлінців, крім стресових факторів, значний вплив мають несприятливі умови праці, психологічні й поведінкові фактори – низький рівень мотивації до праці, незадоволеність своєю професійною діяльністю, несприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, підвищена конфліктність, неадекватний стиль управління.

Стиль управління (від грец. *Stylos* – стержень для письма й англ. *Leader* – ведучий, керівник) – це комплекс систематично використовуваних керівником методів прийняття рішень, прийомів впливу на підлеглих із метою ефективного виконання управлінської діяльності та досягнення намічених цілей [3, 584].

Класично в психології управління розрізняють такі стилі управління: авторитарний (директивний), демократичний, ліберальний.

Метою дослідження було вивчення стилю управління та показників психічного здоров'я управлінців. Вибірку склали управлінці – державні службовці центрів зайнятості Волинської області (147 осіб). Для оцінки показників психічного здоров'я ми використовували методiku дослідження рівня психопатизації особистості – модифіко-

вану форму В опитувальника FPI, для визначення стилю управління – методику діагностики стилів керівництва А. Л. Журавльова.

За результатами методики діагностики стилів керівництва можна виділити три групи управлінців: колегіальних, директивних та ліберальних. Керівники із колегіальним стилем управління становлять 74,5 % вибірки, директивним – 13 %, ліберальним – 12,5 %.

Отримані дані середньогрупових показників представлено на рис. 1.

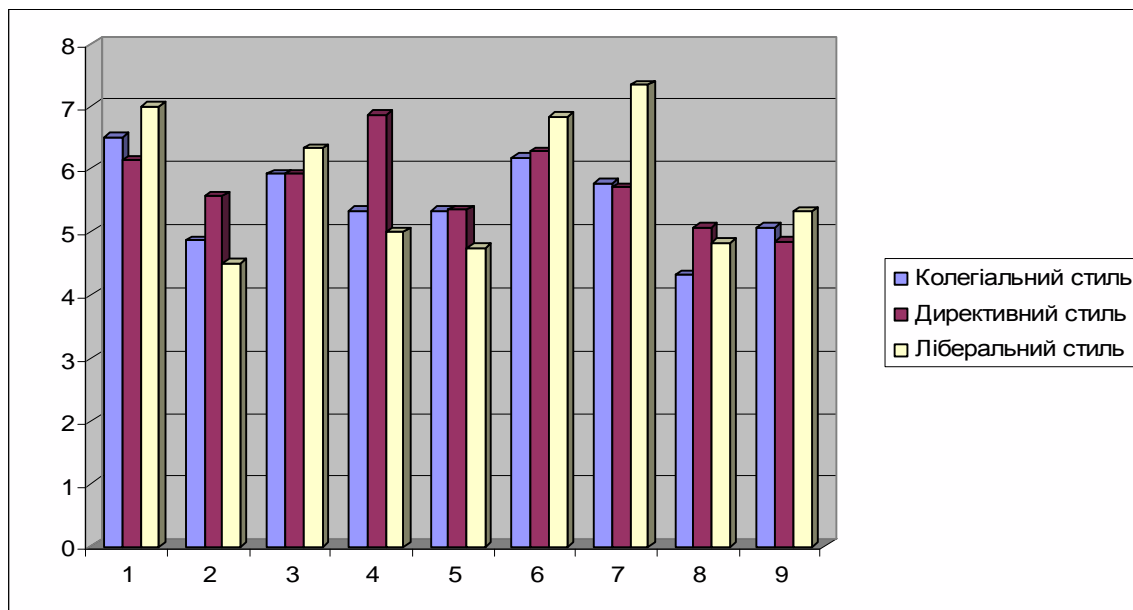

Рис. 1. Середні показники прояву якостей та станів особистості державних службовців центрів зайнятості

Отже, для управлінців із ліберальним стилем керівництва найвищі показники отримано за шкалами невротичності, депресивності, реактивної агресивності, сором'язливості й емоційної лабільності. Найнижчі бали, відповідно, зафіксовано за шкалами спонтанної агресивності, дратівливості, врівноваженості. Це свідчить про те, що у цих осіб є схильність до прояву невротичних синдромів астеничного типу, депресивних станів, агресивних проявів стосовно оточуючих, різкої зміни настрою, емоційної нестійкості, недостатньої саморегуляції, підвищеної збудливості, дратівливості, невпевненості, тривожності, низької стресостійкості.

Для управлінців із директивного стилю керівництва одержано найвищі бали за шкалами спонтанної агресивності, дратівливості, екстраверсії-інтроверсії. Відповідно, низькі бали зафіксовані за шкалами емоційної лабільності, врівноваженості, депресивності. Тому в цих осіб є схильність до прояву імпульсивної поведінки, афективного реагування, екстравертованості. Разом із тим ці особи характери-

зуються високою стійкістю до стресових життєвих ситуацій, прагненням до домінування, впевненістю у собі, рішучістю.

Управлінці, котрі використовують колегіальний стиль управління, схильні до прояву інтроверсії, характеризуються стійкістю до стресових життєвих ситуацій, неімпульсивністю поведінки, незначним рівнем тривожності.

Таким чином, отримані результати дають змогу констатації психологічного факту підвищеної емоційності в особистісних якостях управлінців із директивним і ліберальним стилем управління. А це ще раз підтверджує загальновідому думку про те, що в разі підвищеної дії стрес-факторів ці характеристики будуть складати “групу ризику” у прояві професійної дезадаптації менеджерів. Знаючи стиль управління керівника, можна передбачити особливості емоційного фону його професійної діяльності в дотриманні всіх вимог, які ставляться до нього.

Отже, проведене дослідження підтверджує той факт, що управлінська діяльність належить до тих видів трудової діяльності, що ставить високі вимоги до фізичного, психічного й соціального здоров'я професіоналів, що обумовлює необхідність комплексної розробки програми психологічного забезпечення професійного здоров'я менеджера. Отримані результати можуть бути використані під час планування та проведенні заходів, спрямованих на збереження професійного здоров'я управлінців.

Література

1. Психология здоров'я: Ученик для вузов / Под ред. Г. С. Никифорова.– СПб.: Питер, 2003.– 607 с.: ил.– (Серия “Ученик для вузов”).
2. Психология профессионального здоров'я: Учеб. пособ. / Под ред. Г. С. Никифорова.– СПб.: Речь, 2006.– 480 с.
3. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин.– Минск: Харвест, 1998.– 800 с.